

INGLIZ TILI ALFABETI UNLI VA UNDOSSH HARFLARINING O'QILISHI

Sattarova Nafisa Bayirbekovna

Abdullayeva Feruza Oripovna

Kulmatova Guljahon Anvarovna

*Jizzax viloyati Zarbdor tuman XTB ga qarashli**1-umumiy o'rta ta'lim maktabining Ingliz tili fani o'qituvchilari*

Annotatsiya: *Mazkur maqolada ingliz tili alfabeti hamda unli va undosh harflarining o'qilishi haqida so'z yuritimiz . Shuningdek, ingliz alifbosi til o'rganishning asosi bo'lib, oldinga siljish uchun uni o'zlashtirishingiz kerak. Alifboda qanday harflar borligi bilan tanishib, siz o'qitishning keyingi bosqichiga - unli tovushlarni o'rganishga o'tishingiz kerak. Ingliz tilida esa faqat oltita unli tovush mavjud bo'lib, ular undoshlar bilan birlashganda so'zlarni shakllantirishga imkon beradi.*

Ingliz tili o'qitishda Ingliz tili alifbosida unli va undosh harflarning o'qilish va fonetik tovushi mavzusidagi metodik tavsiyasi

Kalit so'zlar: *Alfabet , unli , undosh, takrorlanuvchi harflar, tovushlar, diftonglar, harflar qoidasi.*

Kirish

Zamonaviy ingliz alifbosi lotin alifbosiga asoslangan (jami 26 ta harf). 26 ta harfning har biri bir yoki bir nechta tovush bilan uzatilishi mumkin. Harfning nomi uning tovushlaridan biri sifatida ham xizmat qilishi mumkin. Misol uchun, A harfi uzun a, ah yoki ae kabi tovushga ega bo'lishi mumkin. U so'zda turli pozitsiyalarni egallashi mumkin. Masalan, A turli pozitsiyalarda: maymun (maymun), mushuk (mushuk), zebra (zebra).

Harflarning ikki turi mavjud: undoshlar va unlilar. Ularning asosiy farqi artikulyatsiyada. Undosh tovushlarni talaffuz qilishda havo oqimi til, tish yoki lablarning joylashuvi bilan uziladi yoki cheklanadi. Ularning aksariyati faqat bitta tovush bilan uzatiladi va kamdan-kam hollarda harfning o'zi nomiga o'xshaydi. Ingliz alifbosida nechta harf borligi haqidagi bilimga asoslanib, harflarning aksariyati undosh tovushlar (21 harf) degan xulosaga kelish mumkin.

Asosiy qism

Aa	Bb	Cc	Dd	Ee	Ff	Gg
[eɪ]	[bi:]	[si:]	[di:]	[i:]	[ɛf]	[dʒi:]
Hh	Ii	Jj	Kk	Ll	Mm	Nn
[ɛɪtʃ]	[aɪ]	[dʒeɪ]	[k ^h eɪ]	[ɛl]	[ɛm]	[ɛn]
Oo	Pp	Qq	Rr	Ss	Tt	Uu
[oʊ]	[p ^h i:]	[k ^j u:]	[ɑː]	[ɛs]	[ti:]	[ju:]
Vv	Ww	Xx	Yy	Zz		
[vi:]	[ˈdʌbəl ju:]	[ɛks]	[waɪ]	[zi:]		

Ma'lumki har bir o'quvchi o'z tilini o'rganishdan tashqari boshqa tilni o'rganayotganda albatta qiyinchiliklarga duch keladi. Ayniqsa bu qiyinchiliklar ularning talaffuzlarida bo'ladi . Ingliz tilida undosh tovushlarning talaffuzi ham o'ziga xos xususiyatlarga ega. Ingliz tilining

undoshlarini qanday qilib to'g'ri o'qishni tushunish uchun quyidagi harflaridagi transkripsiya sizga yordam beradi.

Unli tovushlarni o'qish qoidalari

1. Yumshoq unlilar: y, i, u.

2. Qattiq unlilar: a, o, u.

Agar "C" harfidan keyin "E", "I" yoki "Y" harflari bo'lsa, "C" harfini "S" tovushi sifatida talaffuz qilinadi.

Bu "city", "shahar" va "cyst" so'zlarida to'g'ri.

Agar "C" harfidan keyin "A", "O" yoki "U" harflari bo'lsa, "C" harfini "K" tovushi sifatida talaffuz qilinadi.

Bu "mumkin", "come" va "cut" so'zlarida to'g'ri.

Shuningdek ayrim undosh harflar va harf birikmalarining o'qilishi. 1. Ss - harfi yumshoq unlilardan oldin kelsa. [s] tovushini, qolgan xollarda esa, [k] tovushini beradi: cat [ket], cinema [sinema].

Gg - harfi yumshoq unli(e, i, u)lardan oldin kelsa, [j] qolgan xollarda esa, [g] tovushini beradi: good [gud], gyps [jips].

Xx - harfi so'z oxirida, undoshlardan oldin va unlilar o'rtasi kelganda [ks] deb ukiladi.: box, text; ye harfidan oldin [g] deb ukilad example [igzempl]

Qq - harfi alohida kelmaydi, u "qu" harf birikmasida kelib, [k] deb o'qiladi: quick [kvik].

Harflarning qat'iy tartibi alifboni o'rganishda katta ahamiyatga ega. Lug'atlar va ma'lumotnomalarni tuzish printsipli alifbo tartibida qurilgan. Buyurtma qilish inglizcha harflar eslash osonroq, qo'shiq ixtiro qilindi, unda so'zlar o'rniga harflarning nomlari berilgan.

1 a harfidan so'ng ikkita l kelsa ya'ni a+ll bo'lsa a harfimiz o' deb o'qiladi.

Masalan: ball [bo':l], call [ko':l], small [smo':l], all [o':l]

2. e harfi so'z oxirida kelsa o'qilmaydi.

Masalan: make [meyk], cake [keyk], snake[sneyk], apple [eppl]

3. ikkita e harfi yonma-yan kelsa, cho'ziq [i:] deb o'qiladi.

Masalan: bee [bi:], sheep [shi:p], see [si:]

4. Ikkita o harfi yonma-yan kelsa, [u] yoki [o'] deb o'qiladi.

Masalan: book [buk], cook [kuk], good [gud] LEKIN, door [do':], floor [flo':]

Harfning o'qilishi harf ochiq bo'g'inda bo'lganda tovushga to'g'ri keladi. Masalan:

a - ism, odam, kichik, Amerika;

e - men (yopiq bo'g'inda biz [e] tovushini olamiz - oxiri, ko'p bo'g'inli so'zlarning oxirida oxiri nolga teng);

i - vaqt;

o yopiq bo'g'inda "o", ochiq bo'g'inda [oy] sifatida o'qiladi - yo'q;

u ochiq bo'g'inda shunday o'qiydi - talaba, yopiq bo'g'inda esa ruscha "a" - avtobus kabi o'qiladi;

y - ochiq bo'g'inda [ay] (uchib ketish), so'z oxirida [va] (shahar), so'z boshida [y] (ha) tarzida o'qiladi.

Unli tovushlardan keyingi r harfi tovush uzunligiga ta'sir qilishi mumkin.

Ingliz diftonglari

Diftong - bu bir so'zda uchraydigan ikkita tovushning birikmasidir. Qoidalariga ko'ra ingliz tilidan diftonglar bo'linmas tovushlardir.

Ingliz tilida uchta unlini o'z ichiga olgan triftonglar ham mavjud, ammo bu qiyinroq daraja. Boshlash uchun yopiq va unli tovushlarni o'qish qoidalarini o'rganish tavsiya etiladi ochiq bo'g'inlar, va ularni amalda qo'llang.

Bugungi kunda o'qishning roli xorijiy tillar, shu jumladan ingliz tili. Uning bilimi nafaqat sayohatda, xorijliklar bilan suhbatda, balki sayohatda ham talab qilinadi. Bu ko'pincha kompyuter bilan ishlashda zaruriy shartdir va ko'pchilik uchun ingliz tilini bilish ularning rezyumelarida juda muhim element hisoblanadi. Shuning uchun ham bugungi kunda odamlar uni har qanday yoshda va katta qiziqish bilan o'rganishni boshlaydilar. Biroq, zamonlar, artikllar va turli grammatik sxemalarning murakkab tizimiga sho'ng'ishdan oldin, ingliz alifbosini o'rganishga arziydi.

Ingliz tilida o'n beshta unli tovush mavjud bo'lib, ular a, e, i, o, u harflari bilan uzatiladi. Unli tovushlarni uzatish uchun y, w va gh harflari ham ishlatiladi. Ular qisqa unililar va cho'ziq unililarga bo'linadi. Biroq ularning nomlari qisqasi qisqa talaffuz qilinadi, uzunlari esa chiziladi degani emas. Ularning orasidagi farqlar talaffuz davomiyligida emas, balki artikulyatsiyada. "Qisqa" va "uzun" nomlari faqat ingliz tilini o'rganuvchilar uchun kerak bo'lib, ular hali ham farqlarni quloqlari bilan farqlashda qiynaladilar.

Qisqa yoki uzun bo'lmagan tovushlar ham bor. Ular turli harflar, shu jumladan undoshlar birikmasi bilan uzatiladi. Masalan, w undosh harfi ayrim holatlarda unli tovushni bildirishi mumkin.

Qisqa unililar

"Qisqa unli tovush" atamasi ikki undosh orasiga yoki so'z boshida turgan a, e, i, o, u harflari bilan berilgan tovushlarni bildirish uchun ishlatiladi:

A - / æ / (masalan, apple, pan, mat so'zlarida)

E - / ε / (masalan, elephant, pen, met so'zlarida)

I - / ɪ / (masalan, insect, pin, mitt)

O - / ɒ / (masalan, octopus, ostrich, on)

U - / ʌ / (masalan, umbrella, pun, mutt so'zlarida)

Uzoq unililar

Uzoq tovushlar qisqa tovushlarning chizilgan versiyasi emas. Uzoq unli tovush - talaffuzi harfning alifboda o'qilishi bilan bir xil bo'lgan unli tovushlarga nisbatan qo'llaniladigan atama. Beshta ingliz unli harfi (a, e, i, o, u) tegishli uzun unli tovushlarga ega / eɪ /, / i /, / aɪ /, / oʊ /, / yu /.

A - / eɪ / (masalan, ate, mate so'zlarida)

E - / i: / (masalan, food, meat so'zlarida)

I - / aɪ / (masalan, mite, power so'zlarida)

O - / oʊ / (masalan, corn, mote, so'zlarida)

U - / ju: / (masalan, in silent mode)

Soqov "e" harfining qoidasi. Agar so'zda unli va undoshdan keyin e harfi bo'lsa, u deyarli barcha hollarda soqov bo'ladi, ya'ni o'qib bo'lmaydi. Qolaversa, oldingi bo'g'indagi unlini ikki

undosh orasida tursa ham cho‘ziq qiladi. Masalan, yegan, samolyot, tishlamoq, to‘qqiz, arqon, nota, kub, nay so‘zlaridagi kabi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR:

1. Umumiy o‘rta ta’lim maktablari uchun ingliz tili o‘quv dasturi. Tuzuvchilar: J.J. Jalolov, M.T. Irisqulov. – Xalq ta’limi. – №4 – Toshkent, 2013. – 44 b.
2. Общевропейские компетенции владения иностранным языком: Изучение, обучение, оценка. – М.: МГЛПУ. Сарма, 2005. – 248 с
3. Bakieva G., Maxkamova G., Kuldoshev A. English 3. – Tashkent, 2007.
4. Brown D.H. Teaching by principles: An interactive approach to language pedagogy. – NY.: Longman, 2007. – 570 p.
5. Driscoll P., Frost D. The teaching of modern foreign languages in the primary schools. – L.: & N.Y.: Routledge, 2005.